(مقالهٔ پژوهشی)

وضعیت اخلاق حرفه‌ای اساتید دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان

دکتر رسول عباسی[1*]، غزاله طاهری[1]، دکتر جبار باباشاهی[2]

1.گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه حضرت معصومه (س)

2.گروه مدیریت منابع انسانی، دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی، دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: 95/10/20، تاریخ پذیرش: 95/12/14)

چکیده

زمینه: علیرغم نقش بی‌بدیل اساتید در فرایند تعلیم و تربیت در دانشگاه‌ها و اهمیت رعایت اخلاق از سوی آنها پژوهش‌های چندانی در راستای ساخت مدل‌های مفهومی اخلاق حرفه‌ای اساتید انجام نشده است. پژوهش حاضر به بررسی وضعیت اخلاق حرفه‌ای اساتید دانشگاه‌ها از دیدگاه دانشجویان پرداخته است.

روش: شیوه انجام پژوهش در بخش شناسایی شاخص‌ها، تحلیل منطقی متن و در بخش تأیید اعتبار و مفهوم‌سازی مجدد، جزء مطالعات پیمایشی است. جامعه مورد بررسی در این پژوهش، کلیه دانشجویان دانشگاه‌های دولتی غیرپزشکی استان قم است که از بین آنها 373 نفر به عنوان نمونه انتخاب شد. روش نمونه‌گیری، طبقه‌ای تصادفی و ابزار تحقیق، پرسشنامه محقق‌ساخته مبتنی بر شاخص‌های مفهومی مدل بوده است. برای تحلیل اطلاعات از ضریب آلفای کرونباخ، تحلیل عاملی اکتشافی، آزمون t و آزمون رتبه‌ای فریدمن استفاده شده است.

یافته‌ها: با تحلیل عاملی داده‌ها، مفهوم اخلاق حرفه‌ای اساتید شامل سه بعد و هشت شاخص «عدالت، ضابطه‌مداری، اعتدال، بردباری، جوانمردی، انگیزه‌بخشی، تدریس اثربخش و هدایت‌گری علمی» به دست آمد. عامل استخراج شده، 62 درصد از واریانس متغیر اخلاق حرفه‌ای اساتید را تبیین می‌کند. امتیاز اساتید در تمامی شاخص‌ها در وضعیت بالاتر از متوسط قرار دارد و بردباری اساتید، بالاترین رتبه را از نظر دانشجویان دارد.

نتیجه‌گیری: این بررسی نشان داد که از نگاه دانشجویان، اساتید دانشگاهی در رعایت هشت شاخص استخراجی اخلاق حرفه‌ای با وضعیت مطلوب فاصله دارند. لذا می‌توان اذعان نمود دانشگاه‌ها و نهادهای بالادستی آن هنوز نیازمند اقدامات مؤثرتری در ارتقای شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای اساتید دانشگاهی هستند.

کلیدواژگان: *اخلاق، شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای، اساتید دانشگاهی*

سرآغاز

«اخلاق[1]» در لغت، به معنای عادت، رویه، سجیه و ... است. در اصطلاح، به آن دسته از صفات مثبت اطلاق می‌شود که با هنجارهای جامعه همخوانی دارند(1). اخلاق اشاره به قضاوت اخلاقی یک فرد درباره درست و نادرست بودن رفتار دارد(2). سه شاخه علم اخلاق از دیدگاه دایره‌المعارف بریتانیکا شامل اخلاق هنجاری[2]، اخلاق کاربردی[3] و اخلاق نظری[4] یا فرا اخلاق[5] می‌باشد(3). اخلاق حرفه‌ای[6] شاخه‌ای از اخلاق کاربردی است که به مباحث اخلاقی در حرفه‌ها و در سازمان‌ها به تحلیل و بررسی مشکلات و معضلات اخلاقی می‌پردازد(4). مقصود از اخلاق حرفه‌ای مجموعه قواعدی است که باید افراد، داوطلبانه و براساس ندای وجدان و فطرت خویش در انجام کار حرفه‌ای رعایت کنند، بدون آنکه الزام خارجی داشته باشند یا در صورت تخلف به مجازات‌های قانونی دچار شوند(5). در حقیقت، اخلاق حرفه‌ای یک فرآیند تفکر عقلانی است که هدف آن، محقق کردن این امر است که بایستی در سازمان چه ارزش‌هایی را چه موقعی حفظ و اشاعه نمود(6).

امروزه در کنار مسائلی مانند کمبود سرمایه انسانی و رقابت جهانی، بحث اخلاق حرفه‌ای به عنوان یکی از چالش‌های آتی برای برتری سازمان‌ها برشمرده شده است(7). عدم رشد اخلاق

• نویسنده مسؤول: نشانی الکترونیکی: r.abbasi @ hmu.ac.ir

این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی باعنوان مفهوم‌سازی اخلاق حرفه‌ای اساتید دانشگاه‌ها می‌باشد که با حمایت مالی دانشگاه حضرت معصومه (س) انجام شده است.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.4.7.8]

حرفه‌ای در مشاغل و سازمان ها و توسعه‌نیافتگی آن به عنوان یک دانش، عوامل فراوانی دارد که یکی از آن‌ها کم‌کاری در حوزه اخلاق‌پژوهی به طور عام و اخلاق حرفه‌ای به طور خاص است(8).

در این زمینه یکی از بسترهای مهم سازمانی، محیط‌های آموزشی دانشگاهی هستند. از آنجایی‌که آموزش و پرورش در خدمت تقویت ارزش‌های موجود و تشویق به کاربرد آن‌هاست(9)، تربیت اخلاقی یکی از مهم‌ترین مسائل آموزشی و تربیتی می‌باشد(10). در محیط دانشگاه، توسعه اخلاقی نه با پند و اندرز و نه با فرهنگ‌سازی بیرونی، بلکه از طریق کنش‌های ارتباطی ذینفعان جامعه علمی دانشگاهی و به صورت شیوع و انتشار درون‌زا میسر می‌شود(11). آموزش[7] همچنین به برداشتن گام‌هایی برای تجهیز معلمان با مهارت‌های اخلاقی و حرفه‌ای برای بستن شکاف کمبود مهارت‌های اخلاقی و حرفه‌ای در میان استادان و معلمان بسیار نیازمند است(12). اعضای هیئت‌علمی از مهم‌ترین ارکان دانشگاه‌ها هستند و بقای امر تدریس در دانشگاه‌ها علاوه بر تخصص علمی در رشته‌های مورد نظر هر دانشگاه، به نحوه رفتار حرفه‌ای و شخصی اساتید در مؤسسات آموزشی بستگی دارد و می‌بایست برای القای اخلاق حرفه‌ای علاوه بر دانش، عامل به حسنات اخلاقی باشند(13). ضرورت رعایت اخلاق حرفه ای هیئت علمی به خاطر تأثیرگذاری شگرف بر روی دانشجویان مضاعف است(14). در مجموع باید گفت، اخلاق حرفه‌ای به طور عام و اخلاق حرفه‌ای آموزش به طور خاص در بین اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان منزلتی خاص دارد. در بسیاری از دانشگاه‌ها در سطح جهان، آیین‌نامه‌هایی با عنوان کدهای اخلاق حرفه‌ای[8] تدوین شده است که در این بیانیه‌ها بسیاری از ارزش‌های اخلاقی قابل احترام درج شده است. توجه به رشد اخلاق حرفه‌ای در آموزش، منجر به پرورش محیطی اخلاقی در کلاس درس خواهد شد(15).

رسالت و کارکرد اساسی دانشگاه شامل آموزش و تربیت نیروی انسانی متخصص مورد نیاز جامعه و فراهم نمودن زمینه مساعد برای رشد و توسعه پایدار کشور است و اعضای هیئت‌علمی به‌مثابه مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در دستیابی به این هدف مهم محسوب می‌شوند(16). معلمان و اساتید در توسعه بینش، مهارت‌ها، مسئولیت شخصی و توسعه اخلاقی دانشجویان مسئولیت خطیری دارند(17) و تأثیر اساسی بر روی جو اخلاقی کل محیط دانشگاه دارند(18). اخلاق اساتید به‌طور صریح باعث تغییرات رفتاری دانشجویان شده و در بهبود اخلاق آنان مؤثر است(19). رضایت از تحصیل، سازه‌ای تأثیرگذار در جریان تعلیم و تربیت است که شامل ادراک دانشجویان از برنامه آموزشی، شرایط مطالعه و همچنین رفتار و راهنمایی معلم است(20).

علی‌رغم این اهمیت، بررسی تحقیقات پیشین در موضوع اخلاق حرفه‌ای نشان می‌دهد که توجه چندانی به طراحی مدل‌های مفهومی مناسب و گوناگون برای سنجش و ارزیابی اخلاق حرفه‌ای اساتید نشده است. این بررسی‌ها بیانگر آن است که یا به صورت کلی به سنجش اخلاق حرفه‌ای اساتید پرداخته شده است یا شاخص‌هایی کوچک به عنوان مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای معرفی شده‌اند. بهره‌گیری از منابع اسلامی در انجام این مطالعات و طراحی سنجه‌ها نیز به صورت جدی مورد غفلت واقع‌شده است. از این رو با توجه به این که در ایران مطالعه علمی و جامعی در مورد اخلاق حرفه‌ای به‌ویژه در سطح آموزش عالی انجام نگرفته(4)، و مدلی برگرفته از جستجوی عمیق در منابع نظری موجود حتی منابع اسلامی معرفی نشده است این پژوهش به تدوین، اعتباریابی و سنجش شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای اساتید دانشگاه‌ها از نگاه دانشجویان می‌پردازد. سؤال اساسی این پژوهش نیز این است که چه ابعاد و شاخص‌هایی، عناصر مفهومی اخلاق اساتید را تشکیل می‌دهند و اساتید دانشگاه از منظر دانشجویان از چه وضعیت اخلاق حرفه‌ای برخوردارند.

با بررسی عمیق و تحلیل ادبیات نظری موجود یا به‌عبارت‌دیگر با تحلیل منطقی متون، شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای اساتید استخراج شد که در جدول شماره یک، فهرست این شاخص‌ها به همراه منابع حمایت‌کننده از آنها آمده است.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.4.7.8]

جدول 1: استخراج ابعاد و شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای اساتید

ردیف	ابعاد	شاخص‌ها	منابع حمایت‌کننده از سازه‌های نظری تحقیق
1	خصیصه‌های فردی	اعتدال[9]	(بقره: 143)، (21)
		ارزش‌مداری	(22)
		صداقت[10]	(23)
		مسئولیت‌پذیری[11]	(24)
		قانون‌مداری	(14)
		سعه صدر	(25)
2	خصیصه‌های تعاملی	رعایت ادب و احترام	(26)
		خیرخواهی	(اعراف: 62)؛ (27)
		تعامل مؤثر	(25)
		انصاف و عدالت[12]	(شوری: 15)؛ (28)
		وفای به عهد	(21)
		امانت‌داری	(29)
		بخشش[13]	(30)
		انتقادپذیری[14]	(14)
		فروتنی[15]	(اسراء: 37)؛ (21)
		القای اعتماد به نفس	(31)
		ایجاد انگیزه و علاقه	(32)
3	خصیصه‌های کیفیت کار حرفه‌ای	تسلط و مهارت در تدریس	(31)
		مدیریت و رهبری کلاس	(25)
		ارائه مطالب جدید و روزآمد	(13)
		تلاش پژوهشی	(28)

روش

این پژوهش از حیث هدف و جهت‌گیری پژوهش، یک پژوهش کاربردی است. شیوه انجام پژوهش، از لحاظ نحوه گردآوری داده‌ها توصیفی و از نوع پیمایشی است. شناسایی شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای اساتید با بهره‌گیری از روش تحلیل منطقی متن صورت گرفت که نتایج آن در بخش آغازین مقاله ارائه شده است. همچنین روش انجام این بخش از پژوهش از نظر ماهیت را می‌توان اقتباسی از روش فراترکیب دانست که با مراحل هفت‌گانه آن مطابقت دارد. مراحل روش تحقیق فراترکیب عبارت است از: 1- تنظیم سؤال پژوهش 2- مرور نظام‌مند ادبیات 3-انتخاب متون مناسب 4- استخراج اطلاعات متون 5- تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی 6- کنترل کیفیت 7- ارائه یافته‌ها(33).

کلیه دانشجویان دانشگاه‌های دولتی (غیرپزشکی) استان قم مشتمل بر دانشگاه‌های حضرت معصومه(س)، قم، صنعتی قم و پردیس فارابی دانشگاه تهران شامل 13800 نفر به عنوان جامعه آماری برای اجرای این پرسشنامه در نظر گرفته شد. با توجه به فرمول نمونه‌گیری کوکران برای چنین جامعه‌ای با میزان خطای 5 درصد، نمونه‌ای بالغ بر 373 نفر مورد نیاز است. برای تعیین حجم نمونه لازم در هر دانشگاه، از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای استفاده شده است. با توجه به حجم نمونه لازم، تعداد 400 دانشجو در این تحقیق مشارکت نمودند که 373 پرسشنامه کامل به دست آمد. فراوانی جامعه آماری و نمونه آماری به تفکیک دانشگاه در جدول 2 آورده شده است.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.4.7.8]

جدول 2: اطلاعات مربوط به فراوانی جامعه و نمونه آماری

	پردیس فارابی دانشگاه تهران	دانشگاه حضرت معصومه (س)	دانشگاه قم	دانشگاه صنعتی قم
جامعه آماری	3000	700	8000	2100
نمونه آماری	80	20	216	57

اطلاعات جمعیت‌شناختی نمونه تحقیق مشتمل بر متغیرهای جنسیت، سن، مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی در جدول 3 نمایش داده شده است.

جدول 3: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه آماری تحقیق

متغیر	طبقات متغیر	دانشگاه صنعتی قم	دانشگاه قم	دانشگاه حضرت معصومه(س)	پردیس فارابی دانشگاه تهران
		درصد	درصد	درصد	درصد
جنسیت	مرد	38/6	51/9	-	62/5
	زن	61/4	48/1	100	37/5
سن	18-22	71/9	62/9	100	43/8
	23-26	22/8	30	-	41/3
	27-30	1/8	5/2	-	15
	31-40	3/5	1/9	-	-
مقطع تحصیلی	کارشناسی	66/7	62/9	100	47/5
	کارشناسی ارشد	29/8	37/1	-	46/3
	دکترا	3/5	-	-	6/3
گروه تحصیلی	علوم انسانی	-	67/1	100	75
	فنی و مهندسی	96/5	15/2	0	25
	علوم پایه	3/5	17/6	-	-

ابزار تحقیق، پرسشنامه محقق‌ساخته مبتنی بر شاخص‌های مفهومی مدل بوده است. به منظور تأیید روایی صوری شاخص‌ها از نظرات پنج نفر از اساتید رشته مدیریت استفاده شد. با شناسایی شاخص‌های اولیه مبتنی بر تحلیل متن، سؤالاتی برای هر شاخص طراحی شد. پرسش‌نامه محقق ساخته حاوی 43 سؤال برای سنجش شاخص‌های مدل مفهومی مبتنی بر طیف پنج‌گانه لیکرت تنظیم شد. ابزار تحقیق متناسب با حجم نمونه لازم در هر دانشگاه بین دانشجویان توزیع شد. به‌منظور سنجش پایایی ابزار تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که پایایی آن برابر با 0/956 به دست آمد. با توجه به اینکه مقدار ضریب آلفای کرونباخ بالای 0/7 نشانگر پایایی مناسب است بنابراین پرسشنامه مورد استفاده از پایایی بالایی برخوردار است. برای بررسی روایی واگرا (یکی از انواع روایی سازه) از تحلیل عاملی اکتشافی و روش چرخش واریماکس و برای مشخص نمودن وضعیت متغیر در جامعه مورد بررسی از آزمون‌های t تک نمونه‌ای و آزمون رتبه‌ای فریدمن استفاده شده است که در بخش یافته‌ها، توضیح آن آمده است.

یافته‌ها

هدف از تحلیل عاملی اکتشافی، کشف الگو یا شناسایی ساختار زیربنایی داده‌ها است. این ساختار زیربنایی در واقع همان عامل‌ها هستند که با انجام تحلیل عاملی اکتشافی، شناسایی می‌شوند. متغیرهای مشاهده‌شده یا شاخص‌ها در آن عامل‌ها قرار می‌گیرند(34). برای انجام تحلیل اکتشافی جهت شناسایی متغیرها یا سازه‌های نظری مکنون از نرم‌افزار $SPSS_{21}$ استفاده شده است. در انجام تحلیل عاملی اکتشافی، ابتدا باید از این مسئله اطمینان حاصل شود که می‌توان داده‌های موجود را برای تحلیل، مورد استفاده قرار داد. با استفاده از آزمون KMO

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.4.7.8]

می‌توان از کفایت نمونه‌گیری اطمینان حاصل نمود. مقدار مناسب شاخص KMO بزرگتر از 0/7 می‌باشد(35). در این پژوهش، مقدار KMO برابر 0/935 به دست آمد که نشانگر کفایت بالای نمونه‌گیری و مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی است. نتایج آزمون بارتلت و KMO در جدول 4 آورده شده است. همچنین مقدار sig آزمون بارتلت نیز برابر با 0/000 کوچکتر از 0/05 است که نشان می‌دهد ماتریس واحد نیست و می‌توان از تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار استفاده نمود.

تحلیل عاملی اکتشافی مرتبه اول به‌منظور تمایز شاخص‌ها در طبقه‌های مختلف صورت گرفت و گویه‌ها با 15 بار گردش در نه طبقه یا عامل خلاصه شدند. هر چه مقادیر اشتراک استخراجی، بزرگتر باشد عامل‌های استخراج‌شده، متغیرها را بهتر نمایش می‌دهند(36). ضرایب تعیین یا اشتراک که نشان‌دهنده میزان تبیین واریانس هستند باید بالای 0/5 باشند(50). تمامی مقادیر مربوط به ضرایب اشتراک استخراجی بالای 0/5 است و فقط با توجه به این که مقدار اشتراک سؤال 32 کمتر از 0/5 بود این سؤال حذف و تحلیل عاملی اکتشافی انجام شد. همچنین این نه عامل حدود 63/520 درصد واریانس نمرات مفهوم اخلاق حرفه‌ای اسلامی اساتید را تبیین می‌کنند. سؤال 22 نیز به دلیل قرار گرفتن در یک خرده‌مقیاس منفرد حذف شد.

با تحلیل ماتریس همبستگی دوران‌یافته و نام‌گذاری مؤلفه‌های استخراجی، ارتباط هر گویه با توجه به نسبت بیشترین مقدار بار عاملی یا همبستگی با سازه نظری خود مشخص گردید. همان‌گونه که پیش‌تر مطرح شد یکی از اهداف تحلیل عاملی اکتشافی بررسی روایی واگرا است. زمانی روایی واگرا وجود دارد که هر سؤالی با عاملی که در آن قرار گرفته، دارای مقدار بیشتری همبستگی نسبت به بقیه عامل‌ها باشد(35). این مقدار باید بیشتر از 0/3 و به اعتقاد بعضی از متخصصان علم آمار، بیشتر از 0/4 باشد(36).

تحلیل عاملی اکتشافی مرتبه دوم با گویه‌های باقیمانده و به منظور مشخص شدن طبقه‌بندی نهایی مؤلفه‌های مفهوم اخلاق حرفه‌ای اساتید صورت گرفت. مقدار شاخص کفایت نمونه گیری (KMO) و معناداری آزمون بارتلت در تحلیل عاملی اکتشافی مرتبه دوم به ترتیب 0/918 و 0/000 می‌باشد. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی مرتبه دوم در جدول 4 نشان می‌دهد که ضرایب اشتراک مؤلفه‌ها بالای 0/5 است و هشت مؤلفه در یک طبقه قرار می‌گیرند. این امر نشان می‌دهد که مؤلفه‌های ابزار پژوهش در نهایت، نشانگر متغیر اصلی یعنی اخلاق حرفه‌ای اساتید می‌باشند. همچنین عامل استخراج شده 62/139 درصد از واریانس متغیر اخلاق حرفه‌ای اساتید را توضیح می‌دهد.

جدول 4: ماتریس همبستگی مرتبه دوم در تحلیل عاملی اکتشافی مفهوم اخلاق حرفه‌ای اساتید

	مؤلفه‌ها	نسبت اشتراکات استخراجی	همبستگی هر یک از شاخص‌ها با مفهوم اصلی
1	**ضابطه‌مداری**	0/702	0/838
2	**هدایت‌گری علمی**	0/595	0/771
3	**بردباری**	0/641	0/801
4	**جوانمردی**	0/664	0/815
5	**اعتدال**	0/739	0/860
6	**انگیزه‌بخشی**	0/618	0/786
7	**عدالت**	0/502	0/709
8	**تدریس اثربخش**	0/510	0/714

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.4.7.8]

نتیجه نهایی مفهوم‌سازی شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای اساتید را که دستاورد این پژوهش است نشان می‌دهد. با بررسی مفهومی این شاخص‌ها، در سه طبقه خصیصه‌های فردی، تعاملی و کیفیت کار حرفه‌ای دسته‌بندی شدند. جدول شماره 5، نتیجه طبقه‌بندی شاخص‌ها به همراه مصادیق یا شواهد رفتاری آنها که به عبارتی تعریف عملیاتی هر شاخص می‌باشد را ارائه می‌کند.

جدول 5: مدل مفهومی اخلاق حرفه‌ای اساتید برآمده از نتایج تحلیل عاملی داده‌ها

	ابعاد	شاخص‌ها (سازه‌ها)	مصادیق (شواهد) رفتاری
1	خصیصه‌های فردی	ضابطه‌مداری	پایبندی به نظم، ارزش‌ها، هنجارها، قوانین و مقررات حرفه‌ای و تلاش برای نشان دادن یک الگوی شایسته و مسئولیت‌پذیر
		اعتدال	حفظ تعادل، توازن، میانه‌روی و منطق و پرهیز از افراط و تفریط و برخورداری از یک ثبات شخصیتی
2	خصیصه‌های تعاملی	بردباری	داشتن سعه‌صدر، مدارا و ملایمت با دیگران و رعایت ادب و احترام در برخورد با دیگران
		عدالت	اعطای حق هر کس به وی و رعایت مساوات و پرهیز از تبعیض
		جوانمردی	خیرخواهی، ایثار، تلاش دلسوزانه و گذشت از خطاهای دیگران
3	کیفیت کار حرفه‌ای	انگیزه‌بخشی	تعامل مؤثر و مشارکت، پرهیز از بی‌اعتنایی، تشویق و القای اعتمادبه‌نفس
		تدریس اثربخش	تسلط بر محتوای دروس، به روز بودن محتوا و مهارت در انتقال مفاهیم
		هدایت‌گری علمی	مشاوره و راهبری دانشجویان، ارزشیابی کارآمد، ارائه بازخورد، ارائه مطالب روزآمد و استفاده از فرصت‌ها برای ارتقای دانش و توان پژوهش آن‌ها

پس از مشخص شدن عناوین شاخص‌های مفهومی اخلاق حرفه‌ای اساتید، میانگین امتیازات داده‌شده به هر شاخص یا به عبارتی میزان رعایت شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای اساتید از نگاه دانشجویان محاسبه شد. همان گونه که در جدول 6 مشخص است همه شاخص‌ها در وضعیت بین متوسط تا خوب قرار دارند و شاخص بردباری با امتیاز 3/77 از 5 بیشترین و شاخص هدایت‌گری علمی با 31/3 کمترین امتیاز را در بین شاخص‌ها دارند. به منظور بررسی وضعیت رعایت شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای اساتید در جامعه آماری مورد نظر، آزمون t تک نمونه‌ای انجام شد. مقدار سطح معنی‌داری 0/000 در آزمون t نشان می‌دهد که مقدار متغیر با عدد مورد نظر یعنی 3 برابر نیست. با توجه به این که حد بالا و پایین به دست آمده در تمامی شاخص‌ها بزرگتر از صفر است لذا با احتمال 95 درصد می‌توان گفت که میزان متغیرها در جامعه آماری بیشتر از حد متوسط است. تمامی حدهای بالا و پایین در آزمون t البته با مقدار آزمون 4، منفی شد که این امر نشان می‌دهد میزان شاخص‌ها در جامعه آماری از عدد 4 که معادل خوب و مطلوب بودن شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای از نگاه دانشجویان است، کمتر است.

جدول 6: آمار توصیفی و استنباطی میزان رعایت شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای اساتید

شاخص	میانگین	انحراف استاندارد	انحراف استاندارد میانگین	مقدار آماره t (مقدار آزمون= 3)	سطح معنی‌داری	حد بالا	حد پایین
ضابطه‌مداری	3/50	0/68	0/03	14/24	0/000	0/5768	0/4369
عدالت	3/38	1/01	0/05	7/24	0/000	0/4867	0/2789
اعتدال	3/43	0/68	0/03	12/08	0/000	0/5022	0/3616
بردباری	3/77	0/75	0/04	19/59	0/000	0/8500	0/6950
جوانمردی	3/46	0/68	0/03	13/13	0/000	0/5351	0/3957
انگیزه‌بخشی	3/63	0/67	0/03	17/94	0/000	0/7038	0/5648
تدریس اثربخش	3/46	0/97	0/05	9/10	0/000	0/5650	0/3642
هدایت‌گری علمی	3/31	0/74	0/03	8/06	0/000	0/3875	0/2355

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.4.7.8]

به منظور مشخص ساختن رتبه واقعی شاخص‌ها نسبت به یکدیگر آزمون رتبه‌ای فریدمن انجام شد. فرض‌های آماری این آزمون به شرح زیر است:

H0: اولویت شاخص‌ها یکسان است.

H1: حداقل، اولویت دو شاخص با هم متفاوت است.

نتیجه آزمون نشان می‌دهد که آماره کای‌دو برابر با 179/564 و مقدار p-value برابر با 0/000 می باشد. بنابراین فرض صفر رد و با احتمال 95 درصد، وجود تفاوت بین میزان شاخص‌ها در سطح جامعه آماری پذیرفته می‌شود. با توجه به میزان میانگین رتبه‌ای، ترتیب شاخص‌ها عبارت است از بردباری، انگیزه بخشی، تدریس اثربخش، ضابطه‌مداری، عدالت، جوانمردی، اعتدال و هدایت‌گری علمی.

جدول 7: نتایج آزمون رتبه‌ای فریدمن

شاخص	میانگین رتبه‌ای	رتبه
ضابطه‌مداری	4/42	4
عدالت	4/31	5
اعتدال	4/13	7
بردباری	5/68	1
جوانمردی	4/22	6
انگیزه‌بخشی	5/13	2
تدریس اثربخش	4/49	3
هدایت‌گری علمی	3/62	8

بحث

در این تحقیق، اخلاق حرفه‌ای اساتید در هشت شاخص و سه بعد فردی، تعاملی و کیفیت کار حرفه‌ای مقوله بندی شد. بررسی تحقیقات دیگر نشان می‌دهد نتیجه این تحقیق با دیگر تحقیقات، غیرهمسو نیست بلکه مهمترین تفاوت یا به عبارت بهتر امتیاز آن، توجه به منابع اسلامی در استخراج شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای اساتید است. تلاش محققان در این تحقیق بر استخراج شاخص‌های جامع اخلاق حرفه‌ای در حوزه آموزش بوده است. به طور مثال، محققی برای سنجش اخلاق حرفه‌ای اساتید از پنج بعد کلی آموزش، پژوهش، منش، روابط انسانی و سازمانی استفاده نموده است. تجزیه ابعاد به شاخص‌ها در این تحقیق دیده نمی‌شود و تنها طراحی پرسشنامه براساس آن صورت گرفته است(4). در پژوهشی از دیدگاه دانشجویان، مؤلفه‌های اخلاقی رعایت‌شده از جانب اعضای هیئت علمی سؤال شده است که پاسخ‌ها عبارت است از: رعایت ادب و نزاکت در برابر دانشجویان، حفظ اسرار دانشجویان، عدم تأمین منافع مادی در قبال دادن نمره به دانشجویان، جلب اعتماد و احترام دانشجویان، داشتن روحیه تحمل و بردباری، توجه به آراستگی ظاهر و پوشش مناسب، پرهیز از شوخی و طنزهای ناشایست و عدم استفاده از امکانات دانشگاهی جهت امور شخصی اساتید(15). لذا می‌توان استنباط نمود شاخص‌های اخلاقی در امر آموزش و پژوهش در آن تحقیق، مورد غفلت واقع شده است. در پژوهشی دیگر، تسلط استاد در درس مورد تدریس، صداقت در رفتار و گفتار، ارائه جذاب مطالب درسی و داشتن برنامه‌ریزی منظم جهت ارائه دروس را به عنوان ویژگی‌های یک استاد خوب از نگاه دانشجویان شناسایی نمودند(24). همان طور که مشخص است صفات اخلاقی در این تحقیق نیز چندان مورد توجه واقع نشده است. نتیجه رتبه‌بندی شاخص‌ها در مقاله حاضر با تحقیق دیگری در داخل کشور همسو است. در آن تحقیق، اساتید از نظر شاخص‌های رفتاری بالاترین نمره و در زمینه کیفیت تدریس، کمترین امتیاز را به دست آوردند(37). در مجموع، مقایسه این تحقیقات با نتایج به دست آمده در این پژوهش نه تنها حاکی از سازگاری و همسویی بین آنهاست بلکه نشان‌دهنده جامعیت بیشتر مدل استخراجی این تحقیق است. بر این اساس با توجه به نقش ویژه و بی‌بدیل اساتید در تربیت دانشجویان و با توجه به نتایج این تحقیق پیشنهاد می‌شود: الف- دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور با توجه به نتایج این تحقیق به سنجش مستمر و ارائه بازخورد به اساتید بپردازند. ب- نهادهای بالادستی مانند شورای عالی انقلاب فرهنگی یا وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به تدوین منشور و استانداردهای اخلاق حرفه‌ای و ابلاغ به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی اقدام نمایند. ج- معاونت‌های فرهنگی دانشگاه‌ها یا دفاتر نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، توسعه منابع انسانی در شاخص اخلاق حرفه‌ای را مد نظر قرار داده و به صورت مستمر، کارگاه‌های آموزش اخلاق حرفه‌ای را برای اساتید برگزار نمایند. د- کارگروه یا کمیته اخلاق حرفه‌ای اساتید در دانشگاه‌ها تشکیل شود.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.4.7.8]

نتیجه‌گیری

با جستجوی گسترده‌ای که در منابع نظری موجود صورت گرفت مشخص شد که با توجه به ماهیت پیچیده تدریس که نه فقط یک موضوع شناختی بلکه یک فرایند تربیتی نیز می‌باشد در حوزه اخلاق حرفه‌ای آموزش بایستی به شاخص‌های متعددی توجه شود. نه تنها رعایت شاخص‌های اخلاقی در زمینه‌های تعاملی و کار حرفه‌ای برای اساتید ضرورت دارد بلکه رعایت برخی صفات فردی نیز جزء مقولات سنجش وضعیت اخلاق حرفه‌ای آنها به شمار می‌رود. بر اساس یافته‌های اولیه این پژوهش، مبتنی بر تحلیل منطقی متون، 21 شاخص اخلاق حرفه‌ای اساتید استخراج شد که با انجام پیمایش و سپس تحلیل عاملی اکتشافی در هشت شاخص «عدالت، ضابطه‌مداری، اعتدال، بردباری، جوانمردی، انگیزه‌بخشی، تدریس اثربخش و هدایت‌گری علمی» مفهوم‌سازی شدند. دیگر نتایج توصیفی و استنباطی نیز نشان داد که اساتید دانشگاهی از نگاه دانشجویان، در رعایت هشت شاخص استخراجی اخلاق حرفه‌ای در وضعیت بالاتر از متوسط و کمتر از خوب قرار دارند و مشخص است که اساتید دانشگاهی در رعایت شاخص‌های اخلاقی با وضعیت خوب و مطلوب فاصله دارند. بر اساس رتبه‌بندی شاخص‌ها، اساتید در رعایت شاخص بردباری، بهترین وضعیت و در شاخص هدایت‌گری دانشجویان، ضعیف‌ترین وضعیت را دارند. بنابراین می‌توان اذعان نمود دانشگاه‌ها و نهادهای بالادستی آن هنوز نیازمند اقدامات مؤثرتری در ارتقای شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای اساتید دانشگاه‌ها هستند.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این تحقیق با ذکر ارجاعات مورد استفاده و همچنین کسب مجوزهای لازم برای توزیع پرسشنامه‌ها، شاخص‌های اخلاقی و قانونی در تدوین تحقیق رعایت شده است.

سپاسگزاری

از مدیریت و کارکنان دانشگاه‌های سراسری استان قم و همچنین کلیه دانشجویانی که با پاسخگویی به سؤالات، امکان انجام این تحقیق را فراهم نمودند، تشکر و قدردانی می‌گردد.

واژه‌نامه

1. Ethics	اخلاق
2. Normative ethics	اخلاق هنجاری
3. Applied ethics	اخلاق کاربردی
4. Theoretical ethics	اخلاق نظری
5. Meta ethics	فرا اخلاق
6. Professional ethics	اخلاق حرفه‌ای
7. Education	آموزش
8. Codes of Professional ethics	کدهای‌اخلاق حرفه‌ای
9. Moderation	اعتدال
10. Truthfulness	صداقت
11. Conscientiousness	مسئولیت‌پذیری
12. Justice	عدالت
13. Forgiveness	بخشش
14. Exceptionable	انتقادپذیری
15. Humility	فروتنی

References:

1. Ghasemi H. (2011). Professional ethics: Necessity or choice. Journal of Facilities & Equipment Development; 81(28): 43-52. (In Persian).
2. Vadastreanu AM, Maier D, Maier A. (2015). Is the success possible in compliance with ethics and deontology in business?. Procedia Economics and Finance; 26: 1068-1073.
3. Nemati MA, Sadatmohseni H. (2010). Ethics in higher education: Components, requirements and strategies. Bulletin of Ethics in Higher Education; 63: 9-46. (In Persian).

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.4.7.8]

4. Babasafari M, Marzooghi R, Faghih N, Torkzadeh J, Yusefi F. (2013). Evaluation of the professional ethics of professors at Shiraz University from postgraduate students' perspectives and its training implications for curriculum planning. Journal of Curriculum Research; 3(1): 67-86. (In Persian).

5. Moberg DJ, Seabright MA. (2000). The development of moral imagination. Business Ethics Quarterly; 10(4): 845-884.

6. Sobhaninejad M, Najafi H, Jafari Harandi R, Farmahini Farahani M. (2015). Teaching professional ethics components from the viewpoint of students: Qom University of medical sciences. Journal of Education Strategies in Medical Sciences; 7(6): 399-403. (In Persian).

7. Mohajeran B, Shohoodi M. (2014). Structural modeling of relationship between professional ethics and spirituality at work with social responsibility among nurses in the public hospitals in Kermanshah city. Quarterly Journal of Nursing Management; 3(2): 20-29. (In Persian).

8. Faramarz Gharamaleki A. (2007). Professional ethics in ancient civilization of Iran. Tehran: Institute of Social and Cultural Studies. (In Persian).

9. Bishop TR. (1992). Integrating business ethics into an undergraduate curriculum. Journal of Business Ethics; 13: 291-299.

10. Shameli A, Maleki H, Kazemi H. (2011). The curriculum; A means to achieve moral education, with emphasis on 'Allamah Misbah's viewpoint. Islam and Educational Researches; 3(2): 77-98. (In Persian).

11. Farasatkhah M. (2006). Scientific ethics; key to promoting higher education, status and mechanisms of scientific professional ethics to guarantee the quality of higher education in Iran. Ethics in Science and Technology; 1(1): 13-27. (In Persian).

12. Ngang TK, Chan TC. (2015). The importance of ethics, moral and professional skills of novice teachers. Available at: http://www.sciencedirect.com/science/journal/18770428/205/supp/C Accessed:15 June 2016.

13. Bouzarjomehri F, Mansourian M, Herandi Y, Bouzarjomehri H. (2013). Academics' adherence to professional ethics in Shahid Sadoughi University of Medical Science: Students' viewpoint. The Journal of Medical Education and Development; 8(3): 44-52. (In Persian).

14. Farzaneh S. (2014). Study of professors' professional ethics components in view of faculty members, M.A and M.S. students and managers of department, Humanities Faculty of Gilan University. [MA. thesis]. Tehran: Islamic Azad University, Tehran Markazi Branch. (In Persian).

15. Farmahini-Farahani M, Behnam-Jam L. (2012). Investigation of compliance with components of education professional ethics in Shahed University faculty members. Ethics in Science and Technology; 7(1): 48-57. (In Persian).

16. Marzban F. (2010). The relationship between professional ethics and development with organizational commitment of faculty members. [M.A. thesis]. Marvdasht: Islamic Azad University (In Persian).

17. Farnsworth JR, Kleiner BH. (2003). Trends in ethics education at US colleges and universities. Management Research News; 26(2-4): 130-140.

18. Schulte LE, Brown RD, Wise SL. (1991). The development and validation of the ethical climate index for graduate and professional school programs. Research in Higher Education; 32(4): 479-498.

19. Lisman CD. (1996). The curricular integration of ethics: theory and practice. NH: Greenwood Publishing Groups.

20. Caprara GV, Barbaranelli C, Steca P, Malone PS. (2006). Teachers' self-efficacy beliefs as determinants of job satisfaction and students' academic achievement: A study at the school level. Journal of School Psychology; 44(6): 473-490.

21. Imam Ali. (2008). Nahj-Al-Balaghah. Translated by: Dashti M. 3th ed. Qom: Taa Zohour Publication. (In Persian).

22. Majlesi M. (1983). Bihar-Al-Anvar. Vol 76. Beirut: Darolehya Attorath Arabi. P. 306. (In Arabic).

23. Farmahini-Farahani M, Ashrafi F. (2014). The priciples of professional ethics in Nahj-Al-Balaghah. Imam Ali's Studies; 5(1): 67-86. (In Persian).

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.4.7.8]

24.Delshad Tehrani M. (2000). Lord of trust: Administrative ethics in Nahj-Al-Balaghah. 3th ed. Tehran: Darya Publication. (In Persian).

25.Farahani MF, Farahani FF. (2014). The study on professional ethics components among faculty members in the engineering. Procedia-Social and Behavioral Sciences; 116: 2085-2089.

26.Sheikhepoor Z, Ebrahimi A, Sheikhepoor M, Zeinali S. (2015). Investigation of the relationship between Islamic work ethics and burnout among teachers at Islamic Azad University and Payam Noor University. Journal of Islamic Managemnt; 23(1): 225-241. (In Persian).

27.Tabatabaee MH. (1977). Al-Mizan in interpretation of Quran. Vol 12. Tehran: Darolkotob Al-Islamieh. P. 351. (In Persian).

28.Koleini M. (1987). Al-Kaafi. Vol 2. Tehran: Darolkotob Al-Islamieh. P. 145. (In Arabic).

29.Khanifar H, Zarvandi N. (2009). Charter of work ethics and commitment to corporate ethics. Journal of Human Resource Management in Oil Industry; 3(8): 176-198. (In Persian).

30.Mohammadi Reishahri M. (2012). Mizan Al-Hikmah. Vol 3. Qom: Office of Islamic Propaganda. P. 2012. (In Persian).

31.Varam M. (1990). Varam collection: Etiquette and ethics in Islam. Translated by: Ataee, M. Mashad: Astan Qods Razavi. (In Persian).

32.Dehghani A, Baharlou R, Benrazi Ghabesh A, Farokhabadi F, Zarei Z, Mahboudi L. (2014). Effecting factors on academic satisfaction viewpoint of Jahrom University of Medical Sciences students. Journal of Education Strategies in Medical Sciences; 7(3): 147-154. (In Persian).

33.Jabarzadeh Y, Sepehri F. (2016). Developing a causal model of human and organizational culture factors affecting the knowledge management maturity using meta-synthesis approach. Journal of Information Technology Management; 8(1): 47-76. (In Persian).

34.Tang TLP. (1997). Teaching evaluation at a public institution of higher education: Factors related to the overall teaching effectiveness. Public Personnel Management; 26(3): 379-389.

35.Raminmehr H, Charestad P. (2014). Quantitative research method using structural equation modeling (LISREL Software). Tehran: Termeh Publication. P. 172-184. (In Persian).

36.Momeni M, Qayyumi F. (2007). Statistical analysis by SPSS. Tehran: Ketabe No. P. 192-199. (In Persian).

37.Sharifian F, Nasr A, Abedi L. (2005). Explanation of effective teaching indicators in higher education institutions and amount of their realization in University of Isfahan. Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education; 11(3): 25-52. (In Persian).

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.4.7.8]